

Zapiski bibliograficzne

NIEMCY

Okres I wojny światowej

PIERRE RENOUVIN: *Die Kriegsziele der französischen Regierung 1914—1918*. „Geschichte in Wissenschaft und Unterricht” nr 3/1966, ss. 129—153.

Zapoczątkowana wystąpieniem prof. Fischera dyskusja na temat niemieckich celów wojennych w okresie I wojny światowej sprawiła, że zaczęli interesować się tą problematyką także historycy innych narodowości. Przedstawiany tu artykuł jest pierwszym sygnałem zainteresowania tą problematyką ze strony historiografii francuskiej. Z tych względów autor artykułu, znany historyk francuski, zaznaczył na wstępie, że jest to tylko pierwszy zarys francuskich celów wojennych w okresie I wojny światowej, który nie rości sobie pretensji do wyczerpania omawianego zagadnienia. Jest to pierwsze podsumowanie wstępnych badań, które będą kontynuowane.

Niemniej jednak wstępne prace zdolały ustalić, że jedynym celem wojennym wysuwanym przez Francję niezmiennie przez cały okres wojny było odzyskanie Alzacji oraz Lotaryngii i to bez referendum. Jedynie przez trzy miesiące w okresie zimy 1916/17 rząd francuski zakreślił dalsze cele wojenne: 1) aneksję saarskiego zagłębia węglowego, 2) utworzenie szeregu samodzielnych państw na terenach na wschód od Renu.

Plany powyższe nie znalazły większego poparcia we francuskich kołach politycznych i dlatego też nie miały większego znaczenia.

W zakończeniu swego artykułu francuski historyk przedstawił plan dalszych badań nad tą problematyką.

JACQUES DROZ: *Die politischen Kräfte in Frankreich während des Ersten Weltkrieges*. „Geschichte in Wissenschaft und Unterricht” nr 3/1966, ss. 159—168.

Francuskie życie polityczne kształtowało szereg większych i mniejszych ugrupowań ostro się zwalczających. W obliczu zbliżającej się I wojny światowej proklamowano jednak „zgodę narodową” (*Union sacrée*) — jak to sformułował w swym głośnym i płomiennym przemówieniu ówczesny prezydent Francji, Raimond Poincaré, w dniu 4 VIII 1914 r. Tematem artykułu prof. Droza jest postawa poszczególnych ugrupowań politycznych wobec proklamowanej „zgody narodowej”. W wyniku swych badań autor stwierdził, że w zasadzie „zgoda narodowa” nie została przez nikogo zachwiana, a rodząca się z różnych powodów pod koniec wojny opozycja nie zdołała zachwiać ani poświęcenia narodu, ani też podważyć jego zaufania do przywódców. Podkreślić należy, że tzw. zgoda narodowa miała istotne znaczenie dla realizacji francuskich celów wojennych.

JOACHIM ROHLFES: *Französische und deutsche Historiker über Kriegsziele*. „Geschichte in Wissenschaft und Unterricht” nr 3/1966, ss. 168—175.

Jest to sprawozdanie z kolejnej francusko-niemieckiej konferencji historycznej, która odbyła się w Dijon w dniach od 18 do 24 VIII 1965 r. Podobnie jak na poprzednich spotkaniach także w Dijon jednym z punktów programu była wymiana poglądów na temat francuskich i zachodnioniemieckich podręczników historii. Punktem wyjścia obszernej dyskusji były referaty histo-

ryków niemieckich oceniające francuskie podręczniki i odwrotnie — historyków francuskich o podręcznikach niemieckich. W swoich wystąpieniach historycy francuscy wyrazili zastrzeżenia, że w podręcznikach zachodniemieckich mówi się dużo o nieludzkich konsekwencjach angielskiej blokady dla niemieckiej ludności cywilnej, natomiast nie mówi się wcale o równie ciężkim położeniu ludności cywilnej na terenach okupowanych przez wojska niemieckie. W sumie jednak autorzy referatów podkreślili, że zalecenia wypracowane przez francusko-niemiecką komisję historyczną z 1951 r. zostały uwzględnione.

Centralnym punktem konferencji była jednak dyskusja na temat celów wojennych w okresie I wojny światowej w ujęciu historyków francuskich i niemieckich. Szczególnie intensywna a nawet emocjonalna polemika wywiązała się po dwóch kontrowersyjnych referatach historyków niemieckich: prof. Erdmanna z Kilonii i prof. Fischera z Hamburga. W dyskusji tej uczestniczyli także najwybitniejsi historycy francuscy: P. Renouvin, M. Baumont, J. B. Duroselle, którzy — rzecz znamienna — reprezentowali pogląd niemieckich oponentów prof. Fischera, że cele wojenne nie były przyczyną, lecz rezultatem wojny. Warto podkreślić, że w wyniku kontrowersji konferencja nie zdołała opracować nowych zaleceń dotyczących interpretacji I wojny światowej i dlatego utrzymane zostały w mocy zalecenia dotychczas obowiązujące.

Niemcy w okresie Republiki Weimarskiej

JOSEF BECKER: *Zur Politik der Wehrmachtteilung in der Regierungskrise 1926/27*. „Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte” nr 1/1966, ss. 69—78.

Becker opublikował i opatrzył komentarzem dwa dokumenty z archiwum gen. Schleichera, obrazujące stosunek kół wojskowych do kryzysu politycznego z przełomu 1926—1927 r.

Niemcy hitlerowskie

HERMANN GRAML: *Der Fall Oster*. „Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte” nr 1/1966, ss. 26—39.

Generał Hans Oster był bliskim współpracownikiem szefa niemieckiego wywiadu wojskowego, admirała Canarisa, i odegrał istotną rolę w montowaniu wojskowej opozycji antyhitlerowskiej przed wybuchem II wojny światowej. Opracowany przez Gramla, na podstawie nieopublikowanych materiałów, szkic działalności Ostera należy do najszczegółowszych, mimo że jest niepełny, gdyż obejmuje tylko okres do początków II wojny światowej. Przedstawiony zarys wykazuje słabość wojskowej opozycji antyhitlerowskiej, a z drugiej strony podkreśla reprezentowaną przez historiografię zachodniemiecką tezę, że do niepowodzenia wojskowej opozycji przyczyniła się prohitlerowska polityka rządu brytyjskiego.

ALAN S. MILWARD: *Fritz Todt als Minister für Bewaffnung und Munition*. „Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte” nr 1/1966, ss. 40—58.

W dotychczasowych publikacjach na temat niemieckiej gospodarki w okresie II wojny światowej różniono w zasadzie dwa okresy: okres częściowej i okres całkowitej, totalnej mobilizacji wokół celów wojennych. Za cezurę tych dwóch okresów uważano dotychczas moment objęcia stanowiska ministra uzbrojenia i amunicji przez Alberta Speera, któremu przypisywano wszystkie sukcesy produkcji zbrojeniowej, jakie w drugiej fazie wojny odniosła gospodarka niemiecka. Zdaniem autora artykułu, pogląd ten nie jest uzasadniony. Milward twierdzi, że podstawy przyszłych osiągnięć produkcji zbrojeniowej gospodarki niemieckiej przygotował już poprzednik Speera na stanowisku ministra uzbrojenia i amunicji — Fritz Todt. Tezę tę autor w przekonujący sposób dokumentuje m.in. także nieopublikowanymi dotąd archiwaliami.

Autor artykułu, profesor historii

gospodarczej *University of East Norwich*, opublikował w 1965 r. książkę na temat niemieckiej gospodarki w okresie II wojny światowej pt. *The German Economy at War*, która ukazała się także w przekładzie niemieckim *Die deutsche Kriegswirtschaft 1939 bis 1945* (Deutsche Verlags-Anstalt, 1966, 60 ss.) w ramach serii *Schriftenreihe der Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte*.

ANTHONY S. KAWCZYŃSKI: *Unternehmen „N” — Deutschsprachige Propaganda der polnischen Untergrundpresse 1941—1944*. „Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte” nr 1/1966, ss. 59—68.

Jest to bardzo interesująca relacja z działalności tzw. „Akcji N” prowadzonej przez komórkę podległą kompetencjom Biura Informacji i Propagandy przy naczelnym dowództwie Armii Krajowej. Zadaniem tej akcji było prowadzenie propagandy psychologicznej wśród żołnierzy i Niemców przebywających na terenie tzw. Generalnego Gubernatorstwa. Relacja autora ma tym większą wartość, że był on jednym z głównych uczestników tej akcji.

CARLILE A. MACARTNEY: *Ungarns Weg aus dem Zweiten Weltkrieg*. „Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte” nr 1/1966, ss. 79—103.

Istnieje różnica poglądów co do oceny polityki reżimu regenta Horthy'ego prowadzonej w ostatnich miesiącach II wojny światowej. Zarówno sam Horthy, jak i jego współpracownicy, zaprzeczają w swych pamiętnikach i enuncjacjach, jakoby Węgry miały jakikolwiek zamiar zbrojnego wystąpienia przeciwko Niemcom pod koniec 1944 r. Tymczasem opublikowane i skomentowane przez angielskiego profesora dokumenty (są to telegramy wymieniane między admirałem Horthy a wysłaną przez niego delegacją do Moskwy, której zadaniem było zawarcie zawieszenia broni między aliantami, a Węgrami oraz noty, jakie delegacja ta doręczała rządowi radzieckiemu) wykazują, że zaatakowanie Niem-

ców, jako warunek zawieszenia broni z aliantami, nie został przez Węgrów odrzucony, lecz nie został także wprowadzony w życie, ponieważ reżim admirała Horthy'ego — na skutek niemieckiej kontrakcji — nie mógł postulat tego zrealizować.

Niemcy po 1945 r.

GERHARD BINDER: *Revisionsliteratur in der Bundesrepublik*. „Geschichte in Wissenschaft und Unterricht” nr 3/1966, ss. 179—200.

Jest to zbiorowe omówienie najbardziej charakterystycznych 39 publikacji skrajnie rewizjonistycznych a nawet neohitlerowskich. Autor omówienia stwierdza, że jest to tylko drobna część publikacji tego rodzaju, jakie ukazały się ostatnio na rynku wydawniczym w Niemczech zachodnich. Publikacje te charakteryzują się często pozornie naukową formą, przy pomocy której przemycza się tezy usprawiedliwiające czy nawet gloryfikujące reżim hitlerowski.

Opublikowanie tego krytycznego omówienia w wyżej wymienionym czasopiśmie zasługuje na tym większą uwagę, że jest to organ zachodniemieckiego związku nauczycieli historii.

HIDDO M. JOLLES: *Zur Soziologie der Heimatvertriebenen und Flüchtlinge*. Kiepenhauer u. Witsch, Köln—Berlin 1965, 424 ss.

Publikacja ta zasługuje z kilku względów na szczególną uwagę. Przede wszystkim — wyszła spod pióra socjologa holenderskiego, a więc autora będącego w „neutralnej” pozycji wyjściowej nie tylko w stosunku do grup ludności, której sprawom książka jest poświęcona, ale również — w stosunku do narodów, których problem niemieckich przesiedleńców bezpośrednio czy pośrednio dotyczy. Po drugie — jest to, jak się wydaje, pierwsza w ogóle praca naukowa, która problem przesiedleńców niemieckich ujmuje kompleksowo w całej jego złożoności.

Pracę swą podzielił autor na trzy części. W pierwszej przeprowadza krytyczną analizę literatury przedmiotu. Dzieło jego bowiem nie jest rezultatem własnych badań empirycznych, lecz analizą i podsumowaniem wyników badań innych. Jednocześnie jest też próbą stworzenia własnej wizji problemu, także w oparciu o własną analizę materiałów źródłowych. Druga część traktuje o właściwym przedmiocie, tj. kolejnych fazach oraz głównych aspektach zarówno samego przesiedlenia, jak

i włączania przesiedleńców w nurt życia na nowym miejscu. W trzeciej wreszcie części autor podejmuje próbę stworzenia socjologicznej teorii i to w zakresie dwóch zagadnień: wrastania przybyszów w nowe środowisko i — „politycznego opanowania problemu” przez NRF. Stwierdzenia autora dotyczące tego ostatniego zagadnienia podnoszą jeszcze walory pracy, którą w ogóle cechuje duże poczucie odpowiedzialności autora i troska o obiektywizm.

Zestawili: Z. K. i J. K.